॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः ॥

प्र॒जाप॑तिरकामयत प्र॒जाः सृ॑जे॒येति॑। स ए॒तं दश॑होतारम-पश्यत्। तं मन॑साऽनु॒द्रुत्य॑ दर्भस्त॒म्बेऽजुहोत्। ततो॒ वै स प्र॒जा अ॑सृजत। ता अ॑स्मात्सृ॒ष्टा अपा॑क्रामन्। ता ग्रहे॑णागृह्णात्। तद्ग्रह॑स्य ग्रह॒त्वम्। यः का॒मये॑त॒ प्रजा॑ये॒येति॑। स दश॑होतारं॒ मन॑साऽनु॒द्रुत्य॑ दर्भस्त॒म्बे जु॑हुयात्। प्र॒जाप॑ति॒र्वै दश॑होता॥१॥

प्र॒जाप॑तिरे॒व भू॒त्वा प्रजा॑यते। मन॑सा जुहोति। मन॑ इव॒ हि प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑। पूर्ण॑या॑ जुहोति। पूर्ण॑ इव॒ हि प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑। न्यू॑नया जुहोति। न्यू॑ना॒द्धि प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा असृ॑जत। प्र॒जाना॒ꣳ सृष्ट्यै॑॥२॥

द॒र्भ॒स्त॒म्बे जु॑होति। ए॒तस्मा॒द्वै योनेः॑ प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। यस्मा॑दे॒व योनेः॑ प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा असृ॑जत। तस्मा॑दे॒व योने॒ः प्रजा॑यते। ब्रा॒ह्म॒णो द॑क्षिण॒त उपा॑स्ते। ब्रा॒ह्म॒णो वै प्र॒जाना॑मुपद्र॒ष्टा। उ॒प॒द्र॒ष्टु॒मत्ये॒व प्रजा॑यते। ग्रहो॑ भवति। प्र॒जाना॑ꣳ सृ॒ष्टानां॒ धृत्यै॑। यं ब्रा॑ह्म॒णं वि॒द्यां वि॒द्वाꣳसं॒ यशो॒ नर्च्छे॑त्॥३॥

सोऽर॑ण्यं प॒रेत्य॑। द॒र्भ॒स्त॒म्बमु॒द्ग्रथ्य॑। ब्रा॒ह्म॒णं द॑क्षिण॒तो नि॒षाद्य॑। चतु॑र्होतॄ॒न्व्याच॑क्षीत। ए॒तद्वै दे॒वानां॑ पर॒मं गुह्यं॒ ब्रह्म॑।

यच्चतु॑र्होतारः। तदे॒व प्र॑का॒शं ग॑मयति। तदे॑नं प्रका॒शं ग॒तम्। प्र॒का॒शं प्र॒जानां॑ गमयति। द॒र्भ॒स्त॒म्बमु॒द्रथ्य॒ व्याच॑ष्टे॥४॥

अ॒ग्नि॒वान् वै द॑र्भस्त॒म्बः। अ॒ग्नि॒वत्ये॒व व्याच॑ष्टे। ब्रा॒ह्म॒णो द॑क्षिण॒त उपा॑स्ते। ब्रा॒ह्म॒णो वै प्र॒जाना॑मुपद्र॒ष्टा। उ॒प॒द्र॒ष्टुमत्ये॒वैन॑ं यश॑ ऋच्छति। ई॒श्व॒रन्तं यशोर्तो॒रित्या॑हुः। यस्यान्ते॑ व्या॒चष्ट॒ इति॑। वर॒स्तस्मै॒ देय॑ः। यदे॒वैन॑ं तत्रो॑प॒नम॑ति। तदे॒वाव॑ रुन्धे॥५॥

अ॒ग्निमा॒दधा॑नो॒ दश॑होत्रा॒ऽरणि॒मव॑ दध्यात्। प्रजा॑तमे॒वैन॒मा ध॑त्ते। तेने॒वोद्धृत्या॑ग्निहो॒त्रं जु॑हुयात्। प्रजा॑तमे॒वैन॑ञ्जुहोति। ह॒विर्नि॑र्व॒प्स्यं दश॑होतारं॒ व्याच॑क्षीत। प्रजा॑तमे॒वैन॑ं निर्व॑पति। सा॒मि॒धे॒नीर॑नुव॒क्ष्यं दश॑होतारं॒ व्याच॑क्षीत। सा॒मि॒धे॒नीरे॒व सृष्ट्वाऽऽरभ्य॒ प्रत॑नुते। अथो॑ य॒ज्ञो वै दश॑होता। य॒ज्ञमे॒व त॑नुते॥६॥

अ॒भि॒चरं॒ दश॑होतारं जुहुयात्। नव॒ वै पुरु॑षे प्रा॒णाः। नाभि॑र्दश॒मी। सप्रा॑णमे॒वैन॑म॒भि च॑रति। ए॒तावद्वै पुरु॑षस्य॒ स्वम्। याव॑त्प्रा॒णाः। याव॑दे॒वास्यास्ति॑। तद॒भि च॑रति। स्वकृ॑त॒ इरि॑णे जुहोति प्रद॒रे वा॑। ए॒तद्वा अ॒स्यै निर्ऋ॑तिगृहीतम्। निर्ऋ॑तिगृहीत ए॒वैन॑ं निर्ऋ॑त्या ग्राहयति। यद्वा॒चः क्रू॒रम्। तेन॒ वष॑ट्करोति। वा॒च ए॒वैन॑ं क्रू॒रेण॒ प्र वृ॑श्चति। ता॒जगार्ति॒माच्छ॑ति॥७॥

दशहोता सृष्ट्वा ऋच्छेद्याचष्टे रुन्ध एव तनुते निरृतिगृहीतं पञ्च च॥ [१]

प्रजापतिरकामयत दर्शपूर्णमासौ सृजेयेति। स एतं चतुर्होतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स दर्शपूर्णमासावसृजत। तावस्मात्सृष्टावपाक्रामताम्। तौ ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। दर्शपूर्णमासावालभमानः। चतुर्होतारं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये जुहुयात्। दर्शपूर्णमासावेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते॥८॥

ग्रहो भवति। दर्शपूर्णमासयोः सृष्टयोर्धृत्यै। सोऽकामयत चातुर्मास्यानि सृजेयेति। स एतं पञ्चहोतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स चातुर्मास्यान्यसृजत। तान्यस्मात्सृष्टान्यपाक्रामन्। तानि ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। चातुर्मास्यान्यालभमानः॥९॥

पञ्चहोतारं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीये जुहुयात्। चातुर्मास्यान्येव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। ग्रहो भवति। चातुर्मास्यानां सृष्टानां धृत्यै। सोऽकामयत पशुबन्धꣳ सृजेयेति। स एतꣳ षड्होतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स पशुबन्धमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तं ग्रहेणागृह्णात्॥१०॥

तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। पशुबन्धेन यक्ष्यमाणः। षड्होतारं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीये जुहुयात्। पशुबन्धमेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्र तनुते। ग्रहो भवति। पशुबन्धस्य सृष्टस्य

धृत्यै॑। सो॑ऽकामयत सौ॒म्यम॑ध्व॒रꣳ सृ॑जे॒येति॑। स ए॒तꣳ स॒प्तहो॑तारमपश्यत्। तं मन॑साऽनु॒द्रुत्या॑ऽऽहव॒नीये॑ऽजुहोत्। ततो॒ वै स सौ॒म्यम॑ध्व॒रम॑सृजत॥११॥

सो॑ऽस्मात्सृ॒ष्टोऽपा॑क्रामत्। तं ग्रहे॑णागृह्णात्। तद्ग्रह॑स्य ग्रह॒त्वम्। दी॒क्षि॒ष्यमा॑णः। स॒प्तहो॑तारं॒ मन॑साऽनु॒द्रुत्या॑ऽऽहव॒नीये॑ जुहुयात्। सौ॒म्यमे॒वाध्व॒रꣳ सृ॒ष्ट्वाऽऽरभ्य॒ प्र त॑नुते। ग्रहो॑ भवति। सौ॒म्यस्या॑ध्व॒रस्य॑ सृ॒ष्टस्य॒ धृत्यै॑। दे॒वेभ्यो॒ वै य॒ज्ञो न प्राभ॑वत्। तमे॑ताव॒च्छः सम॑भरन्॥१२॥

यत्स॑म्भा॒राः। ततो॒ वै तेभ्यो॑ य॒ज्ञः प्राभ॑वत्। यत्स॑म्भा॒रा भव॑न्ति। य॒ज्ञस्य॒ प्रभू॑त्यै। आ॒ति॒थ्यमा॒साद्य॒ व्याच॑ष्टे। य॒ज्ञमु॒खं वा आ॑ति॒थ्यम्। मु॒ख॒त ए॒व य॒ज्ञꣳ स॒म्भृत्य॒ प्र त॑नुते। अय॑ज्ञो॒ वा ए॒षः। यो॑ऽप॒त्नीकः॑। न प्र॒जाः प्रजा॑येरन्। पत्नी॒र्व्याच॑ष्टे। य॒ज्ञमे॒वाकः॑। प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। उ॒प॒सत्सु॒ व्याच॑ष्टे। ए॒तद्वै पत्नी॑नामा॒यत॑नम्। स्व ए॒वैना॑ आ॒यत॒नेऽव॑कल्पयति॥१३॥

त॒नु॒त॒ आ॒लभ॑मानोऽगृह्णादसृजताभरञ्जायेर॒न्थ्षट्च॑॥ [२]

प्र॒जाप॑तिरकामयत॒ प्रजा॑ये॒येति॑। स तपो॑ऽतप्यत। स त्रि॒वृत॒ꣳ स्तोम॑मसृजत। तं प॑ञ्चद॒शः स्तोमो॑ मध्य॒त उद॑तृणत्। तौ पू॑र्वप॒क्षश्चा॑परप॒क्षश्चा॑भवताम्। पू॒र्व॒प॒क्षं दे॒वा अन्वसृ॑ज्यन्त। अ॒प॒र॒प॒क्षमन्वसु॑राः। ततो॑ दे॒वा अभ॑वन्। पराऽसु॑राः। यं का॒मये॑त॒ वसी॑यान्त्स्या॒दिति॑॥१४॥

तं पू॑र्वप॒क्षे या॑जयेत्। वसी॑याने॒व भ॑वति। यं का॒मये॑त॒

पापी॑यान्त्स्या॒दिति॑। तम॑परप॒क्षे या॑जयेत्। पापी॑याने॒व भ॑वति। तस्मा॑त्पूर्वप॒क्षो॑ऽपरप॒क्षात्क॑रु॒ण्य॑तरः। प्र॒जाप॑ति॒र्वै दश॑होता। चतु॑र्होता॒ पञ्च॑होता। षड्डो॑ता स॒प्तहो॑ता। ऋ॒तवः॑ संवत्स॒रः॥१५॥

प्र॒जाः प॒शव॑ इ॒मे लो॒काः। य ए॒वं प्र॒जाप॑तिं ब॒होर्भूया॑ꣳसं॒ वेद॑। ब॒होरे॒व भूया॑न्भवति। प्र॒जाप॑तिर्देवासु॒रान॑सृजत। स इन्द्र॒मपि॒ नासृ॑जत। तं दे॒वा अ॑ब्रुवन्। इन्द्रं॑ नो जन॒येति॑। सो॑ऽब्रवीत्। यथा॒ऽहं यु॒ष्माꣳस्तप॒साऽसृ॑क्षि। ए॒वमिन्द्रं॑ जनयध्व॒मिति॑॥१६॥

ते तपो॑ऽतप्यन्त। त आ॒त्मन्निन्द्र॑मपश्यन्। तम॑ब्रुवन्। जाय॒स्वेति॑। सो॑ऽब्रवीत्। किं भा॑ग॒धेय॑म॒भि ज॑निष्य॒ इति॑। ऋ॒तून्त्सं॑वत्स॒रम्। प्र॒जाः प॒शून्। इ॒माँल्लो॒कानित्य॑ब्रुवन्। तं वै माऽऽहु॑त्या॒ प्र ज॑नय॒तेत्य॑ब्रवीत्॥१७॥

तश्चतु॑र्होत्रा॒ प्राज॑नयन्। यः का॒मये॑त वी॒रो म॒ आजा॑ये॒तेति॑। स चतु॑र्होतारं जुहुयात्। प्र॒जाप॑ति॒र्वै चतु॑र्होता। प्र॒जाप॑तिरे॒व भू॒त्वा प्रजा॑यते। ज॒जन॒दिन्द्र॑मिन्द्रि॒याय॒ स्वाहे॑ति॒ ग्रहे॑ण जुहोति। आऽस्य॑ वी॒रो जा॑यते। वी॒रꣳ हि दे॒वा ए॒तयाऽऽहु॑त्या॒ प्राज॑नयन्। आ॒दि॒त्याश्चाङ्गि॑रसश्च सुव॒र्गे लो॒के॑ऽस्पर्धन्त। व॒यं पूर्वे॑ सुव॒र्गं लो॒कमि॑याम व॒यं पूर्व॒ इति॑॥१८॥

त आ॑दि॒त्या ए॒तं पञ्च॑होतारमपश्यन्। तं पु॒रा

प्रातरनुवाकादाग्नीध्रेऽजुहवुः। ततो वै ते पूर्वे सुवर्गं लोकमायन्। यः सुवर्गकामः स्यात्। स पञ्चहोतारं पुरा प्रातरनुवाकादाग्नीध्रे जुहुयात्। संवत्सरो वै पञ्चहोता। संवत्सरः सुवर्गो लोकः। संवत्सर एवर्तुषु प्रतिष्ठाय। सुवर्गं लोकमेति। तेऽब्रुवन्नङ्गिरस आदित्यान्॥१९॥

क्व स्थ। क्व वः सन्द्यो हव्यं वक्ष्याम इति। छन्दः स्वित्यब्रुवन्। गायत्रियात्रिष्टुभि जगत्यामिति। तस्माच्छन्दः सु सन्द्य आदित्येभ्यः। आङ्गीरसीः प्रजा हव्यं वहन्ति। वहन्त्यस्मै प्रजा बलिम्। ऐनमप्रतिख्यातं गच्छति। य एवं वेद। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रय इमे लोकाः। असावादित्य एकविꣳशः। एतस्मिन्वा एष श्रितः। एतस्मिन्प्रतिष्ठितः। य एवमेतꣳ श्रितं प्रतिष्ठितं वेद। प्रत्येव तिष्ठति॥२०॥

स्यादिति संवत्सरो जनयध्वमितीत्यब्रवीत्पूर्व इत्यादित्यानृतवष्ट्वं॥ [३]

प्रजापतिरकामयत प्रजायेयेति। स एतं दशहोतारमपश्यत्। तेन दशधाऽऽत्मानं विधाय। दशहोत्राऽतप्यत। तस्य चित्तिः स्रुगासीत्। चित्तमाज्यम्। तस्यैतावत्येव वागासीत्। एतावान् यज्ञक्रतुः। स चतुर्होतारमसृजत। सोऽनन्दत्॥२१॥

असृक्षि वा इममिति। तस्य सोमो हविरासीत्। स चतुर्होत्राऽतप्यत। सोऽताम्यत्। स भूरिति व्याहरत्। स भूमिमसृजत। अग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ यजूꣳषि। स द्वितीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स भुव इति व्याहरत्॥२२॥

सोऽन्तरिक्षमसृजत। चातुर्मास्यानि सामानि। स तृतीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स सुवरिति व्याहरत्। स दिवमसृजत। अग्निष्टोममुक्थ्यमतिरात्रमृचः। एता वै व्याहृतय इमे लोकाः। इमान्खलु वै लोकाननु प्रजाः पशवश्छन्दाꣳसि प्राजायन्त। य एवमेताः प्रजापतेः प्रथमा व्याहृतीः प्रजाता वेद॥२३॥

प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते। स पञ्चहोतारमसृजत। स हविर्नाविन्दत। तस्मै सोमस्तनुवं प्रायच्छत्। एतत्ते हविरिति। स पञ्चहोत्राऽतप्यत। सोऽताम्यत्। स प्रत्यङ्ङबाधत। सोऽसुरानसृजत। तदस्याप्रियमासीत्॥२४॥

तद्दुर्वर्णꣳ हिरण्यमभवत्। तद्दुर्वर्णस्य हिरण्यस्य जन्म। स द्वितीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स प्राङबाधत। स देवानसृजत। तदस्य प्रियमासीत्। तत्सुवर्णꣳ हिरण्यमभवत्। तत्सुवर्णस्य हिरण्यस्य जन्म। य एवꣳ सुवर्णस्य हिरण्यस्य जन्म वेद॥२५॥

सुवर्ण आत्मना भवति। दुर्वर्णोऽस्य भ्रातृव्यः। तस्मात्सुवर्णꣳ हिरण्यं भार्यम्। सुवर्ण एव भवति। ऐनं प्रियं गच्छति नाप्रियम्। स सप्तहोतारमसृजत। स सप्तहोत्रैव सुवर्गं लोकमैत्। त्रिणवेन स्तोमेनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदत। त्रयस्त्रिꣳशेन प्रत्यतिष्ठत्। एकविꣳशेन रुचमधत्त॥२६॥

स॒प्त॒द॒शेन॒ प्राजा॑यत। य ए॒वं वि॒द्वान्त्सोमे॑न॒ यज॑ते। स॒प्तहो॑त्रै॒व सु॑व॒र्गं लो॒कमे॑ति। त्रि॒ण॒वेन॒ स्तोमे॑नै॒भ्यो लो॒केभ्यो॒ भ्रातृ॑व्या॒न्प्रणु॑दते। त्र॒य॒स्त्रिꣳ॒शेन॒ प्रति॑तिष्ठति। ए॒क॒वि॒ꣳ॒शेन॒ रुचं॑ धत्ते। स॒प्त॒द॒शेन॒ प्र जा॑यते। तस्मा॑त्सप्तद॒शः स्तोमो॒ न नि॒र्ह॒त्यः॑। प्र॒जाप॑ति॒र्वै स॑प्तद॒शः। प्र॒जाप॑तिमे॒व म॑ध्य॒तो ध॑त्ते॒ प्रजा॑त्यै॥ २७॥

अ॒न॒न्द॒द्भव॒ इति॒ व्याह॑र॒द्वेदा॑सी॒द्वेदा॑धत्त॒ प्रजा॑त्यै॥ [४]

दे॒वा वै वरु॑णमयाजयन्। स यस्यै॑यस्यै दे॒वता॑यै॒ दक्षि॑णा॒मन॑यत्। ताम॑ब्ली॒नात्। ते॑ऽब्रुवन्। व्या॒वृत्य॒ प्रति॑ गृह्णाम। तथा॑ नो॒ दक्षि॑णा॒ न ब्ली॑ष्य॒तीति॑। ते व्या॒वृत्य॒ प्रत्य॑गृह्णन्। ततो॒ वै तान्दक्षि॑णा॒ नाब्ली॑नात्। य ए॒वं वि॒द्वान्व्या॒वृत्य॒ दक्षि॑णां प्रतिगृ॒ह्णाति॑। नैनं॒ दक्षि॑णा ब्ली॒नाति॥ २८॥

राजा॑ त्वा॒ वरु॑णो नयतु देवि दक्षिणे॒ऽग्नये॒ हिर॑ण्य॒मित्या॑ह। आ॒ग्ने॒यं वै हिर॑ण्यम्। स्वये॒वैनं॑दे॒वत॑या॒ प्रति॑ गृह्णाति। सोमा॑य॒ वास॒ इत्या॑ह। सौ॒म्यं वै वासः॑। स्वये॒वैनं॑दे॒वत॑या॒ प्रति॑ गृह्णाति। रु॒द्राय॒ गामित्या॑ह। रौ॒द्री वै गौः। स्वये॒वैनां॑ दे॒वत॑या॒ प्रति॑गृह्णाति। वरु॑णा॒याश्व॒मित्या॑ह॥ २९॥

वा॒रु॒णो वा अश्वः॑। स्वये॒वैनं॑ दे॒वत॑या॒ प्रति॑गृह्णाति। प्र॒जाप॑तये॒ पुरु॑ष॒मित्या॑ह। प्रा॒जा॒प॒त्यो वै पुरु॑षः। स्वये॒वैनं॑ दे॒वत॑या॒ प्रति॑ गृह्णाति। मन॑वे॒ तल्प॒मित्या॑ह। मा॒न॒वो वै तल्पः॑। स्वये॒वैनं॑

देवतया प्रति गृह्णाति। उत्तानायाङ्गीरसायान इत्याह। इयं वा उत्तान आङ्गीरसः॥३०॥

अनयैवैनत्प्रति गृह्णाति। वैश्वानर्यर्चा रथं प्रति गृह्णाति। वैश्वानरो वै देवतया रथः। स्वयैवैनं देवतया प्रति गृह्णाति। तेनामृतत्वमश्यामित्याह। अमृतमेवात्मन्धत्ते। वयो दात्र इत्याह। वय एवैनं कृत्वा। सुवर्गं लोकं गमयति। मयो मह्यमस्तु प्रतिग्रहीत्र इत्याह॥३१॥

यद्वै शिवम्। तन्मयः। आत्मन एवैषा परीत्तिः। क इदं कस्मा अदादित्याह। प्रजापतिर्वै कः। स प्रजापतये ददाति। कामः कामायेत्याह। कामेन हि ददाति। कामेन प्रतिगृह्णाति। कामो दाता कामः प्रतिग्रहीतेत्याह॥३२॥

कामो हि दाता। कामः प्रतिग्रहीता। कामꣳ समुद्रमाविशेत्याह। समुद्र इव हि कामः। नेव हि कामस्यान्तोऽस्ति। न समुद्रस्य। कामेन त्वा प्रतिगृह्णामीत्याह। येन कामेन प्रतिगृह्णाति। स एवैनममुष्मिँल्लोके काम आगच्छति। कामैतत्त एषा ते काम दक्षिणेत्याह। काम एव तद्यजमानोऽमुष्मिँल्लोके दक्षिणामिच्छति। न प्रतिग्रहीतरि। य एवं विद्वान्दक्षिणां प्रतिगृह्णाति। अनृणामेवैनां प्रति गृह्णाति॥३३॥

ह्वीनात्यश्वमित्याहाङ्गीरसः प्रतिग्रहीत्र इत्याह प्रतिग्रहीतेत्याह दक्षिणेत्याह चत्वारि च॥—[५]

अन्तो॒ वा ए॒ष य॒ज्ञस्य॑। यद्द॑श॒ममहः॑। द॒श॒मेऽह॑न्त्सर्पराज्ञियां॑ ऋ॒ग्भिः स्तु॑वन्ति। य॒ज्ञस्यै॒वान्तं॑ ग॒त्वा। अ॒न्नाद्य॒मव॑ रुन्धते। ति॒सृभिः॑ स्तुवन्ति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒भ्य ए॒व लो॒केभ्यो॒-ऽन्नाद्य॒मव॑ रुन्धते। पृश्ञि॑वतीर्भवन्ति। अन्नं॒ वै पृश्ञि॑॥३४॥

अन्न॑मे॒वाव॑ रुन्धते। मन॑सा॒ प्रस्तौ॑ति। मन॒सोद्गा॑यति। मन॑सा॒ प्रति॑ हरति। मन॑ इव॒ हि प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑। दे॒वा वै स॒र्पाः। तेषा॑मि॒य१ं राज्ञी॑। यत्स॑र्पराज्ञियां॑ ऋ॒ग्भिः स्तु॒वन्ति॑। अ॒स्यामे॒व प्रति॑ तिष्ठन्ति॥३५॥

चतु॑र्होतॄ॒न् होता॒ व्याच॑ष्टे। स्तु॒तमनु॑श१ंसति॒ शान्त्यै॑। अन्तो॒ वा ए॒ष य॒ज्ञस्य॑। यद्द॑श॒ममहः॑। ए॒तत्खलु॒ वै दे॒वानां॑ पर॒मं गुह्यं॒ ब्रह्म॑। यच्चतु॑र्होतारः। द॒श॒मेऽह॒ꣳश्चतु॑र्होतॄ॒न्व्याच॑ष्टे। य॒ज्ञस्यै॒वान्तं॑ ग॒त्वा। प॒र॒मं दे॒वानां॒ गुह्यं॒ ब्रह्मा॒व रुन्धे। तदे॒व प्र॑का॒शं ग॑मयति॥३६॥

तदे॑नं प्रका॒शं ग॒तम्। प्र॒का॒शं प्र॒जानां॑ गमयति। वाचं॑ यच्छति। य॒ज्ञस्य॒ धृत्यै॑। य॒ज॒मा॒न॒दे॒व॒त्यं॑ वा अहः॑। भ्रा॒तृ॒व्य॒दे॒व॒त्यां॑ रात्रिः॑। अह्ना॒ रात्रिं॑ ध्यायेत्। भ्रातृ॑व्यस्यै॒व तल्लो॒कं वृ॑ङ्क्ते। यद्दिवा॒ वाचं॑ विसृ॒जेत्। अह॒र्भ्रातृ॑व्या॒योच्छि१ंषेत्। यन्नक्तं॑ विसृ॒जेत्। रात्रिं॒ भ्रातृ॑व्या॒योच्छि१ंषेत्। अ॒धि॒वृ॒क्ष॒सूर्ये वाचं॒ विसृ॑जति। ए॒ताव॑न्तमे॒वास्मै॑ लो॒कमुच्छि१ंषति। याव॑दादि॒त्यो॑ऽस्त॒मेति॑॥३७॥

पृश्ञिं तिष्ठन्ति गमयति शिꣳषेत्पश्चं च॥ [६]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ताः सृष्टाः समश्लिष्यन्। ता रूपेणानुप्राविशत्। तस्मादाहुः। रूपं वै प्रजापतिरिति। ता नाम्नाऽनु प्राविशत्। तस्मादाहुः। नाम वै प्रजापतिरिति। तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य। नाम्ना चेद्धयते॥३८॥

मित्रमेव भवतः। प्रजापतिर्देवासुरानसृजत। स इन्द्रमपि नासृजत। तं देवा अब्रुवन्। इन्द्रं नो जनयेति। स आत्मन्निन्द्रमपश्यत्। तमसृजत। तं त्रिष्टुग्वीर्यं भूत्वाऽनु प्राविशत्। तस्य वज्रः पञ्चदशो हस्त आपद्यत। तेनोदय्यासुरानभ्यभवत्॥३९॥

य एवं वेद। अभि भ्रातृव्यान्भवति। ते देवा असुरैर्विजित्य। सुवर्गं लोकमायन्। तेऽमुष्मिँल्लोके व्यक्षुध्यन्। तेँऽब्रुवन्। अमुतः प्रदानं वा उपजिजीविमेति। ते सप्तहोतारं यज्ञं विधायायास्यम्। आङ्गीरसं प्राहिण्वन्। एतेनामुत्र कल्पयेति॥४०॥

तस्य वा इयं कृप्तिः। यदिदं किं च। य एवं वेद। कल्पतेऽस्मै। स वा अयं मनुष्येषु यज्ञः सप्तहोता। अमुत्र सद्यो देवेभ्यो हव्यं वहति। य एवं वेद। उपैनं यज्ञो नमति। सोऽमन्यत। अभि वा इमेँऽस्माल्लोकादमुं लोकं कमिष्यन्त इति। स वाचस्पते हृदिति व्याहरत्। तस्मात्पुत्रो हृदयम्।

तस्मा॑द॒स्माल्लो॒काद॒मुं लो॒कं नाभि का॑मयन्ते। पु॒त्रो हि हृद॑यम्॥४१॥

ह्वयँते अभवत्कल्प॒येतीति॑ च॒त्वारि॑ च॥ [७]

दे॒वा वै चतु॑र्होतृभिर्य॒ज्ञम॑तन्वत। ते वि पा॒प्मना॒ भ्रातृ॑व्ये॒णाज॑यन्त। अ॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कम॑जयन्। य ए॒वं वि॒द्वाꣳश्चतु॑र्होतृभिर्य॒ज्ञं त॑नु॒ते। वि पा॒प्मना॒ भ्रातृ॑व्येण जयते। अ॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कं ज॑यति। षड्हौ॑त्रा प्राय॒णीय॒मा सा॑दयति। अ॒मुष्मै॒ वै लो॒काय॒ षड्हो॑ता। घ्नन्ति॒ खलु॒ वा ए॒तत्सोमम्॑। यद॑भिषु॒ण्वन्ति॑॥४२॥

ऋ॒जु॒धैवैन॑म॒मुं लो॒कं ग॑मयति। चतु॑र्होत्राऽऽति॒थ्यम्। यशो॒ वै चतु॑र्होता। यश॑ ए॒वात्मन्ध॑त्ते। पञ्च॑होत्रा प॒शुमुप॑सादयति। सु॒व॒र्ग्यो॑ वै पञ्च॑होता। यज॑मानः प॒शुः। यज॑मानमे॒व सु॑व॒र्गं लो॒कं ग॑मयति। ग्रहा॑न्गृही॒त्वा स॒प्तहो॑तारं जुहोति। इ॒न्द्रि॒यं वै स॒प्तहो॑ता॥४३॥

इ॒न्द्रि॒यमे॒वात्मन्ध॑त्ते। यो वै चतु॑र्होतृननुसव॒नं त॒र्पय॑ति। तृप्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। उपै॑नꣳ सोमपी॒थो न॑मति। ब॒हि॒ष्प॒व॒मा॒ने दश॑होतारं॒ व्याच॑क्षीत। माध्यं॑ दिने॒ पव॑माने॒ चतु॑र्होतारम्। आर्भ॑वे॒ पव॑माने॒ पञ्च॑होतारम्। पि॒तृ॒य॒ज्ञे षड्हो॑तारम्। य॒ज्ञा॒य॒ज्ञिय॑स्य स्तो॒त्रे स॒प्तहो॑तारम्। अ॒नु॒स॒व॒नमे॒वैनाꣳस्तर्पयति॥४४॥

तृप्यति प्रजया पशुभिः। उपैनꣳ सोमपीथो नमति। देवा वै चतुर्होतृभिः सत्रमासत। ऋद्धिपरिमितं यशस्कामाः। तेऽब्रुवन्। यन्नः प्रथमं यश ऋच्छात्। सर्वेषान्नस्तत्सहासदिति। सोमश्चतुर्होत्रा। अग्निः पञ्चहोत्रा। धाता षड्होत्रा॥४५॥

इन्द्रः सप्तहोत्रा। प्रजापतिर्दशहोत्रा। तेषाꣳ सोमꣳ राजानं यश आर्च्छत्। तन्न्यकामयत। तेनापाक्रामत्। तेन प्रलायमचरत्। तं देवाः प्रैषैः प्रैषमैच्छन्। तत्प्रैषाणां प्रैषत्वम्। निविद्भिर्न्यवेदयन्। तन्निविदान्निवित्त्वम्॥४६॥

आप्रीभिराप्नुवन्। तदाप्रीणामाप्रित्वम्। तमघ्नन्। तस्य यशो व्यगृह्णत। ते ग्रहा अभवन्। तद्ग्रहाणां ग्रहत्वम्। यस्यैवं विदुषो ग्रहा गृह्यन्ते। तस्य त्वेव गृहीताः। तेऽब्रुवन्। यो वै नः श्रेष्ठोऽभूत्॥४७॥

तमवधिष्म। पुनरिमꣳ सुवामहा इति। तं छन्दोभिरसुवन्त। तच्छन्दसां छन्दस्त्वम्। साम्ना समानयन्। तत्साम्नः सामत्वम्। उक्थैरुदस्थापयन्। तदुक्थानामुक्थत्वम्। य एवं वेद। प्रत्येव तिष्ठति॥४८॥

सर्वमायुरेति। सोमो वै यशः। य एवं विद्वान्त्सोममागच्छति। यश एवैनमृच्छति। तस्मादाहुः। यश्चैवं वेद यश्च न। तावुभौ सोममागच्छतः। सोमो हि यशः। तं त्वाऽव यश ऋच्छतीत्याहुः। यः सोमे सोमं प्राहेति। तस्मात्सोमे सोमः

प्रोच्यः। यश एवैनमृच्छति॥४९॥

अभिषुण्वन्ति सप्तहोता तर्पयति षड्डौत्रा निवित्त्वमभूत्तिष्ठति प्राहेति द्वे च॥——[८]

इदं वा अग्रे नैव किं च नाऽऽसीत्। न द्यौरासीत्। न पृथिवी। नान्तरिक्षम्। तदसदेव सन्मनोऽकुरुत स्यामिति। तदतप्यत। तस्मात्तेपानाद्धूमोऽजायत। तद्धूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपानादग्निरजायत। तद्धूयोऽतप्यत॥५०॥

तस्मात्तेपानाज्ज्योतिरजायत। तद्धूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपाना-दर्चिरजायत। तद्धूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपानान्मरीचयो-ऽजायन्त। तद्धूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपानादुदारा अजायन्त। तद्धूयोऽतप्यत। तदभ्रमिव समहन्यत। तद्वस्तिमभिनत्॥५१॥

स समुद्रोऽभवत्। तस्मात्समुद्रस्य न पिबन्ति। प्रजननमिव हि मन्यन्ते। तस्मात्पशोर्जायमानादापः पुरस्ताद्यन्ति। तद्दशहोताऽन्वसृज्यत। प्रजापतिर्वै दशहोता। य एवं तपसो वीर्यं विद्वाꣳस्तप्यते। भवत्येव। तद्वा इदमापः सलिलमासीत्। सोऽरोदीत्प्रजापतिः॥५२॥

स कस्मा अज्ञि। यद्यस्या अप्रतिष्ठाया इति। यदप्स्वेवापद्यत। सा पृथिव्यभवत्। यद्यमृष्ट। तदन्तरिक्षमभवत्। यदूर्ध्वमुदमृष्ट। सा द्यौरभवत्। यदरोदीत्। तदनयो रोदस्त्वम्॥५३॥

य एवं वेद। नास्य गृहे रुदन्ति। एतद्वा एषां लोकानां जन्म।

य एवमेषां लोकानां जन्म वेद। नैषु लोकेष्वार्तिमार्च्छति। स इमां प्रतिष्ठामविन्दत। स इमां प्रतिष्ठां वित्वाऽकामयत प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। सोऽन्तर्वानभवत्। स जघनादसुरानसृजत॥५४॥

तेभ्यो मृन्मये पात्रेऽन्नमदुहत्। याऽस्य सा तनूरासीत्। तामपाहत। सा तमिस्राऽभवत्। सोऽकामयत प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। सोऽन्तर्वानभवत्। स प्रजनादेव प्रजा असृजत। तस्मादिमा भूयिष्ठाः। प्रजनाद्ध्येना असृजत॥५५॥

ताभ्यो दारुमये पात्रे पयोऽदुहत्। याऽस्य सा तनूरासीत्। तामपाहत। सा जोत्स्नाऽभवत्। सोऽकामयत प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। सोऽन्तर्वानभवत्। स उपपक्षाभ्यामेवर्तूनसृजत। तेभ्यो रजते पात्रे घृतमदुहत्। याऽस्य सा तनूरासीत्॥५६॥

तामपाहत। सोऽहोरात्रयोः सन्धिरभवत्। सोऽकामयत प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। सोऽन्तर्वानभवत्। स मुखाद्देवानसृजत। तेभ्यो हरिते पात्रे सोममदुहत्। याऽस्य सा तनूरासीत्। तामपाहत। तदहरभवत्॥५७॥

एते वै प्रजापतेर्दोहाः। य एवं वेद। दुह एव प्रजाः। दिवा वै नोऽभूदिति। तद्देवानां देवत्वम्। य एवं देवानां देवत्वं

वेद। देववानेव भवति। एतद्वा अहोरात्राणां जन्म। य एवमहोरात्राणां जन्म वेद। नाहोरात्रेष्वार्तिमार्च्छति॥५८॥

असतोऽधि मनोऽसृज्यत। मनः प्रजापतिमसृजत। प्रजापतिः प्रजा असृजत। तद्वा इदं मनस्येव परमं प्रतिष्ठितम्। यदिदं किं च। तदेतच्छ्वोवस्यसन्नाम ब्रह्म। व्युच्छन्तीव्युच्छन्त्यस्मै वस्यसीवस्यसी व्युच्छति। प्रजायते प्रजया पशुभिः। प्र परमेष्ठिनो मात्रामाप्नोति। य एवं वेद॥५९॥

अग्निरजायत तद्भूयोऽतप्यताभिनदरोदीत्प्रजापतीरोदस्त्वमसृजतासृजत घृतमदुह्यद्याऽस्य सा तनूरासीदहरभवदृच्छति वेद (इदं धूमोऽग्निर्ज्योतिरर्चिर्मरीचय उदारास्तदभ्र॒ स जघनात्सा तमिस्रा स प्रजननात्सा जोत्स्रा स उपपक्षाभ्या॒ सोऽहोरात्रयोः सन्धिः स मुखात्तदहर्देववान्मृन्मये दारुमये रजते हरिते तेभ्यस्ताभ्यो द्वे तेऽन्नं पयो घृत॒ सोमम्॥)॥ [९]

प्रजापतिरिन्द्रमसृजतानुजावरं देवानाम्। तं प्राहिणोत्। परेहि। एतेषां देवानामधिपतिरेधीति। तं देवा अब्रुवन्। कस्त्वमसि। वयं वै त्वच्छ्रेया॒ंसः स्म इति। सोऽब्रवीत्। कस्त्वमसि वयं वै त्वच्छ्रेया॒ंसः स्म इति मा देवा अवोचं निति। अथ वा इदन्तर्हि प्रजापतौ हर आसीत्॥६०॥

यदस्मिन्नादित्ये। तदेनमब्रवीत्। एतन्मे प्रयच्छ। अथाहमेतेषां देवानामधिपतिर्भविष्यामीति। कोऽहꣳ स्यामित्यब्रवीत्। एतत्प्रदायेति। एतत्स्या इत्यब्रवीत्। यदेतद्ब्रवीषीति। को ह वै नाम प्रजापतिः। य एवं वेद॥६१॥

वि॒दुरे॑न॒न्नाम्ना॑। तद॑स्मै रु॒क्मं कृ॒त्वा प्रत्य॑मुञ्चत्। ततो॒ वा इन्द्रो॑ दे॒वाना॒मधि॑पतिरभवत्। य ए॒वं वेद॑। अधि॑पतिरे॒व स॑मा॒नानां॑ भवति। सो॑ऽमन्यत। किङ्कि॑ं वा अ॑करमिति॑। स च॒न्द्रं म॒ आह॒रेति॒ प्राल॑पत्। तच्च॒न्द्रम॑सश्चन्द्रम॒स्त्वम्। य ए॒वं वेद॑॥६२॥

च॒न्द्रवा॑ने॒व भ॑वति। तं दे॒वा अ॑ब्रुवन्। सु॒वीर्यो॑ मर्या॒ यथा॑ गोपा॒यत॒ इति॑। तत्सूर्य॑स्य सूर्य॒त्वम्। य ए॒वं वेद॑। नैन॑न्दभ्नोति। कश्च॒ नास्मि॒न्वा इ॒दमि॑न्द्रि॒यं प्रत्य॑स्था॒दिति॑। तदिन्द्र॑स्येन्द्र॒त्वम्। य ए॒वं वेद॑। इ॒न्द्रि॒या॒व्ये॑व भ॑वति॥६३॥

अ॒यं वा इ॒दं प॑र॒मो॑ऽभू॒दिति॑। तत्प॑रमे॒ष्ठिनः॑ परमेष्ठि॒त्वम्। य ए॒वं वेद॑। प॒र॒मामे॒व काष्ठां॑ गच्छति। तं दे॒वाः स॑म॒न्तं पर्य॑विशन्। वस॑वः पु॒रस्ता॑त्। रु॒द्रा द॑क्षिण॒तः। आ॒दि॒त्याः प॒श्चात्। विश्वे॑ दे॒वा उ॑त्तर॒तः। अङ्गि॑रसः प्र॒त्यञ्चम्॑॥६४॥

सा॒ध्याः परा॑ञ्चम्। य ए॒वं वेद॑। उपै॑न॒ं समा॒नाः संवि॑शन्ति। स प्र॒जाप॑तिरे॒व भू॒त्वा प्र॒जा आव॑यत्। ता अ॑स्मै॒ नाति॑ष्ठन्ता॒न्नाद्या॑य। ता मुखं॑ पु॒रस्ता॒त्पश्य॑न्तीः। द॒क्षि॒ण॒तः पर्या॑यन्। स द॑क्षिण॒तः पर्य॑वर्तयत। ता मुखं॑ पु॒रस्ता॒त्पश्य॑न्तीः। मुख॑न्दक्षिण॒तः॥६५॥

प॒श्चात्पर्या॑यन्। स प॒श्चात्पर्य॑वर्तयत। ता मुखं॑ पु॒रस्ता॒त्पश्य॑न्तीः। मुख॑न्दक्षिण॒तः। मुखं॑ प॒श्चात्। उ॒त्त॒र॒तः पर्या॑यन्। स उ॑त्तर॒तः

पर्यवर्तयत। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः। मुखन्दष्खिणतः। मुखं पश्चात्॥६६॥

मुखमुत्तरतः। ऊर्ध्वा उदायन्। स उपरिष्टान्न्यवर्तयत। ताः सर्वतोमुखो भूत्वाऽऽवयत्। ततो वै तस्मै प्रजा अतिष्ठन्तान्नाद्याय। य एवं विद्वान्परि च वर्तयते नि च। प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजा अत्ति। तिष्ठन्तेऽस्मै प्रजा अन्नाद्याय। अन्नाद एव भवति॥६७॥

आसीद्वेदं चन्द्रमस्त्वं य एवं वेदैन्द्रियाव्यैव भवति प्रत्यञ्चं मुखन्दक्षिणतो मुखं पश्चान्नवं च॥ [१०]

प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स एतं दशहोतारमपश्यत्। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति बहोर्भूयानभवत्। यः कामयेत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स दशहोतारं प्रयुञ्जीत। बहोरेव भूयान्भवति। सोऽकामयत वीरो म आजायेतेति। स दशहोतुश्चतुर्होतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त॥६८॥

तस्य प्रयुक्तीन्द्रोऽजायत। यः कामयेत वीरो म आजायेतेति। स चतुर्होतारं प्रयुञ्जीत। आऽस्य वीरो जायते। सोऽकामयत पशुमान्त्स्यामिति। स चतुर्होतुः पञ्चहोतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति पशुमानभवत्। यः कामयेत पशुमान्त्स्यामिति। स पञ्चहोतारं प्रयुञ्जीत॥६९॥

पशुमानेव भवति। सोऽकामयतर्तवो मे कल्पेरन्निति।

स पञ्चहोतुः षड्ढोतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्त्यृतवोऽस्मा अकल्पन्त। यः कामयेतर्तवो मे कल्पेरन्निति। स षड्ढोतारं प्रयुञ्जीत। कल्पन्तेऽस्मा ऋतवः। सोऽकामयत सोमपः सोमयाजी स्याम्। आ मे सोमपः सोमयाजी जायेतेति॥७०॥

स षड्ढोतुः सप्तहोतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति सोमपः सोमयाज्यभवत्। आऽस्य सोमपः सोमयाज्यजायत। यः कामयेत सोमपः सोमयाजी स्याम्। आ मे सोमपः सोमयाजी जायेतेति। स सप्तहोतारं प्रयुञ्जीत। सोमप एव सोमयाजी भवति। आऽस्य सोमपः सोमयाजी जायते। स वा एष पशुः पञ्चधा प्रतितिष्ठति॥७१॥

पद्भिर्मुखेन। ते देवाः पशून् वित्वा। सुवर्गं लोकमायन्। तेऽमुष्मिँल्लोके व्यक्षुध्यन्। तेऽब्रुवन्। अमुतः प्रदानं वा उपजिजीविमेति। ते सप्तहोतारं यज्ञं विधायायास्यम्। आङ्गीरसं प्राहिण्वन्। एतेनामुत्र कल्पयेति। तस्य वा इयङ्क्तिः॥७२॥

यदिदं किं च। य एवं वेद। कल्पतेऽस्मै। स वा अयं मनुष्येषु यज्ञः सप्तहोता। अमुत्र सद्यो देवेभ्यो हव्यं वहति। य एवं वेद। उपैनं यज्ञो नमति। यो वै चतुर्होतॄणां निदानं वेद। निदानवान्भवति। अग्निहोत्रं वै दशहोतुर्निदानम्। दर्शपूर्णमासौ चतुर्होतुः। चातुर्मास्यानि पञ्चहोतुः।

पशुबन्धषड्ढोतुः। सौम्योऽध्वरः सप्तहोतुः। एतद्वै चतुर्होतृणां निदानम्। य एवं वेद। निदानवान्भवति॥७३॥

अमिमीत तं प्रायुङ्क्त पश्चहोतारं प्र युञ्जीत जायेतेति तिष्ठति क्लृप्तिर्दशहोतुर्निदानꣳ सप्त च॥ [११]

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति प्रजापतिरकामयत दर्शपूर्णमासौ सृजेयेति प्रजापतिरकामयत प्रजायेयेति स तपः स त्रिवृतं प्रजापतिरकामयत दशहोतारं तेन दशधाऽऽत्मानं देवा वै वरुणमन्तो वै प्रजापतिस्ताः सृष्टाः समश्लिष्यं देवा वै चतुर्होतृभिरिदं वा अग्रे प्रजापतिरिन्द्रं प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयानेकादश॥११॥

प्रजापतिस्तद्बृहस्य प्रजापतिरकामयतानयैवैनत्तस्य वा इयं क्लृप्तिस्तस्मात्तेपानाज्योतिर्यदस्मिन्नादित्ये स षड्ढोतुः सप्तहोतारत्रिसप्ततिः॥७३॥

प्रजापतिरकामयत निदानवान्भवति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

This PDF was downloaded from http://stotrasamhita.github.io.
GitHub: http://stotrasamhita.github.io | http://github.com/stotrasamhita
Credits: http://stotrasamhita.github.io/about/